

**ДЕПАРТАМЕНТ З ПИТАНЬ КУЛЬТУРИ,
НАЦІОНАЛЬНОСТЕЙ ТА РЕЛІГІЙ
ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛДЕРЖАДМІНІСТРАЦІЇ
ДЕРЖАВНИЙ ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИЙ
ЗАПОВІДНИК «ТУСТАНЬ»
ПРЕДСТАВНИЦТВО «ПОЛЬСЬКА АКАДЕМІЯ НАУК» У КИСВІ**

III Міжнародна наукова конференція

**ПАМ'ЯТКИ ТУСТАНИ В КОНТЕКСТІ ОСВОЄННЯ КАРПАТ У
ДОІСТОРИЧНУ ДОБУ ТА В СЕРЕДНЬОВІЧЧІ;
ПРОБЛЕМИ ЇХ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ**

ЗБІРНИК ТЕЗ

Львів 2016

Пам'ятки Тустані в контексті освоєння Карпат у доісторичну добу та в середньовіччі; проблеми їх збереження та використання : матеріали ІІІ Міжнародної наукової конференції, 7—8 квітня 2016 р., Львів; Урич / Відп. за вип. Р.Г. Миська. — Львів, 2016. — 184 с.

Проблема освоєння Карпатського регіону здавна викликає інтерес науковців та має значну історіографічну базу. Проте дослідження часто провадилися відокремлено спеціалістами різних галузей науки. Мета запропонованої конференції — поставити нові наукові проблеми, привернути увагу до означеної тематики та сприяти координації зусиль широкого кола дослідників різних галузей з України та з-за кордону. Особливу увагу приділено проблемам сучасних методик дослідження і музеєфікації пам'яток та їх використання для розвитку місцевих громад.

В роботі конференції взяли участь провідні науковці з різних регіонів України та чотирьох країн (Польща, Словаччина, Болгарія, РФ), що займаються окресленою тематикою.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

к.і.н., доцент Роман Миська

к.арх. Василь Рожко

д.і.н., професор Михайло Глушко

д.і.н., професор Леонтій Войтович

д.г.н., к.і.н., доцент Богдан Рідуш

к.і.н. Тимур Бобровський

Андрій Котлярчук

Роман Стрехалюк

Адреса редакційної колегії:

ДКЗ “Тустань”

вул. Чайковського, 17, 3-й поверх, м. Львів

79005

conference@tustan.ua

карпатських курганів, у якій теж відомі кургани з кам'яними викладками по їх периметру. Присутність уламків кераміки XII–XIII ст. може свідчити про можливе пограбування князівського поховання вже у тому часі. Прикладів таких дійств знаємо в різних культурах багато, тим паче, що місцевість ця була тоді досить безлюдна.

Отже, усі наявні на наш час джерела щодо могили Святослава можемо інтерпретувати двояко. Існування сталих топонімічних традицій цього можливого місця вбивства та захоронення князя, наявність курганного насипу (насіпів), окремі археологічно простежені сліди здійсненого поховання (кам'яна викладка довкола центральної частини підкурганної поверхні), розташування пам'ятки на одному з важливих транскарпатських переходів свідчать про можливість захоронення тут князя Святослава. З іншого боку археологічні знахідки виявлені О. Ратичем під час розкопок 1971 р. (уламки горщиків, окремі фрагменти металевих виробів) не дають підстав для їх датування XI ст. та порівняння цієї пам'ятки з багатим захороненням поблизу Таганчі, яке до того ж за найновішими дослідженнями датується серединою XIII ст.

У 2012 р. на місці можливого захоронення Святослава встановлено пам'ятний знак, однак багато питань пов'язаних як з князем, так і його могилою залишаються, а можливо залишаться назавжди не з'ясованими, доповнюючи перелік загадкових подій української історії.

СТУПНИЦЬКЕ ГОРОДИЩЕ У ПЕРЕДГІР'І КАРПАТ

Ярослав ПОГОРАЛЬСЬКИЙ, Роман МИСЬКА, Віталій ЛЯСКА

Львівський національний університет ім. Івана Франка

e-mail: pohoralskyy@ukr.net

Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І. Франка

e-mail: myskar@ukr.net

Проект "Локальна історія" (ГО "Українська Галицька Асамблея")

e-mail: soler@ukr.net

У середньовіччі в передгір'ї та гірській частині Східних Карпат функціонувала добре організована оборонна система, пов'язана з розгалуженою мережею шляхів та центрами солеварного промислу. Важливими елементами Карпатської системи оборони були городища

у Спасі (Самборі), Тершові, Кавському, Ступниці, Модричах (Тептюж), Стебнику, Уричі (Тустань), Верхньому Синьовидному та ін., які водночас слугували осередками для адміністративного “облаштування” регіону в княжу добу. Одним із найцікавіших і перспективних для вивчення є городище у північно-східній частині с. Ступниця Дрогобицького р-ну Львівської обл.

Пам’ятку до наукового обігу ввів відомий галицький красзнавець В. Кобільник, який у 1930-х роках опублікував на сторінках “Літопису Бойківщини” короткий опис городища зі схематичним планом дитинця, охарактеризував найбільш прикметні артефакти. Пізніше незначні за обсягом дослідження проведено під керівництвом П. Раппопорта (1962 р.; укладено план городища, здійснено перетин валу дитинця), М. Рожка (1987 р.; складено план пам’ятки, деталізовано її планувальну структуру), В. Шишака (1992 р.; закладено кілька шурфів) та авторів цього тексту (2012 р.).

Городище в Ступниці розташоване на високому мисоподібному підвищенні правого берега р. Бистриці (права притока Дністра), який здійснюється над долиною на висоту близько 20 м. На стрілці мису (ур. Монастирець, або Монастирище) локалізовано дитинець, округлої в плані форми. Розміри дитинця Ступницького городища – 170×180 м (за В. Шишаком) або 120×150 м (за П. Раппопортом). Дитинець із напільного боку оточений валом, висотою 4–9 м і шириною підніжжя 15–31 м, та ровом, глибиною 1 м та віддаллю між берегами 2–10 м. “Розрив” валу зі східного боку вказує на розташування у цьому місці в’їзду на дитинець. У стратиграфії валу (розкопки П. Раппопорта) зафіксовано потужні прошарки випаленої до червоного кольору глини, що свідчить про часті пожежі, які супроводжували існування городища.

З півдня та сходу (ур. Масьова Гора) до дитинця прилягає посад, розмірам 350×400 м (за П. Раппопортом), захищений із південно-східної (напільної) сторони розораним валом та ровом. Висота валу – 0,5–2 м, ширина підніжжя – 10–15 м, віддаль між берегами рову – 7 м. Загальна площа території, охопленої укріпленнями, становить близько 20 га (за В. Шишаком) або ж 14 га (за П. Раппопортом). З південного заходу, на протилежному боці яру (потічок Ялина), було неукріплене селище-супутник (ур. Тулівка), датоване X–XI ст.

Городище датують другою половиною/кінцем X ст. – кінцем XI ст., хоча В. Шишак та П. Котовіч припускають його функціонування ще в XII ст. і навіть у XIII ст. Функціонування

Ступниці як значного адміністративного осередку в XI ст. підтверджує свинцева печатка-булла, діаметром 30–31 мм, випадково виявлена у 1895 р. на території села (можливо, з городища). На ній зображено з одного боку чоловіче погруддя в короні, царському одязі та хрестом біля правого плеча, а з іншого – напис грецькою мовою “Господи, поможи рабу Твоєму Костянтинові”. Належність печатки залишається дискусійною – власником вважали візантійського імператора Костянтина VIII (1025–1028) (М. Грушевський), київського митрополита Костянтина (1156–1158) (Я. Пастернак), тмутараканського та чернігівського князя Мстислава-Костянтина Володимировича (Д. Лихачов). З огляду на територіальний контекст цієї знахідки, вірогіднішою виглядає думка В. Яніна, який інтерпретує ступницьку печатку як атрибут Ігоря-Костянтина Ярославича, князя волинського (1054–1057) та смоленського (1057–1060).

Серед керамічного матеріалу зі Ступницького городища варто виокремити фрагменти корчаги “київського типу” та кільканадцять денець горщиків із клеймами (більшість – хрестоподібні знаки, в кількох випадках розташовані в колі чи прямокутнику), які були найуживанішими впродовж X–XII ст. Серед інших знахідок – “прикраси з рогу оленя”, 4 персні, 3 скляні намистини, 2 залізні сокири, кистень, вістря списа, 2 наконечники стріл, 2 шпори, 16 ножів, кресало, фрагмент кінської вуздечки та ін. У 2012 р. на дитинці виявлено зооморфний бронзовий гак для пояса. Його закінчення оформлені у вигляді кінських голів, один кінець вільний, другий – замкнутий у кільце. Ця знахідка має широкі аналогії на інших пам’ятках Русі, зокрема на теренах сучасної України (Григорівка, Пекарі, Пересопниця), Білорусі (Заславль, Курганне, Новогрудок, Полоцьк, Возного), Росії (Новгород, Старая Рязань, Харламове, Ярополч Залесский, Сязнега), а також у Швеції (Готланд).

В останній чверті XIV ст. Ступниця була осідком одного з представників верхівки Перемишльської землі, волоського “воєводи” Джурджа (Юрія), якому князь Владислав Опольський у 1377 р. надав села Новошичі та Ступниця “in districtu Samboriensi”. У 1414 р. актові джерела згадують його синів – Івана і Климента, яким король Владислав II Ягайло надав “монастир під назвою Городище”. Вочевидь йдеться про територію колишнього дитинця, де на той час вже існував чернечий осідок (звідки – й назва урочища).

Двочленна структура укріплень (дитинець та посад), доволі значна площа та характер археологічних знахідок зі Ступниці

засвідчують існування тут у середньовіччі значного адміністративного та військового осередку. Через відсутність масштабних стаціонарних досліджень простежити динаміку складання планувальної структури городища наразі можна лише на рівні неперевіраних здогадок. Вочевидь, будівництво городища розпочалося ще наприкінці племінного періоду (у другій половині/кінці X ст.), про що, окрім датуючого археологічного матеріалу, свідчить значна площа території, яку охоплювали укріплення. Великі городища притаманні як для племінного етапу на Прикарпатті, так і передп'ястівського періоду в Західних Карпатах. Однак високі вали дитинця (нетипові для племінних городищ) вказують, що вони були споруджені (або ж перебудовані) вже з огляду на реалії XI–XIII ст. Отже, серед пріоритетних завдань вивчення Ступницького комплексу, безумовно, виокремлюється проблема синхронності оборонних споруд дитинця та посаду впродовж усього часу функціонування городища.

РЕЗУЛЬТАТИ РЯТІВНИХ АРХІТЕКТУРНО-АРХЕОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ЦЕРКВІ СВ. ОНУФРІЯ МОНАСТІРЯ ЧСВВ У ЛАВРОВІ 2014—2015 рр.

Юрій ЛУКОМСЬКИЙ, Віра ГУПАЛО

Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України

e-mail: skif@i.ua

e-mail: gupaloarcho@ukr.net

Впродовж 2014-15 рр. у Лаврівському монастирі Св. Онуфрія епізодично відбувалися архітектурно-археологічні дослідження, пов'язані з потребами благоустрою та впорядкування території пам'ятки архітектури і її оточення. Метою їх було подальше детальне вивчення внутрішньої частини церкви, пошуки слідів попереднього дерев'яного храму, перевірки площ на предмет ранніх поховань, фіксація стратиграфії, рухомих та нерухомих археологічних артефактів.

У західній половині бабинця, в розкопі 18 м² виявлено: 1) дві західні фундаментні конструкції у внутрішніх кутах бабинця; 2) п'ять поховань; 3) комплекс стовпових ям, які датуються раніше за муровану будівлю.